

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií

Slovanské filologie

TEZE DISERTAČNÍ PRÁCE

ČESKÁ A SRBSKÁ FRAZELOGIE

**Srovnání, aspekty a struktura česko-srbského
frazelogického slovníku**

CZECH AND SERBIAN PHRASEOLOGY

*Comparison, aspects and structure of the Czech-Serbian
phraseological dictionary*

Mgr. Snežana Linda Popović

Vedoucí práce: prof. PhDr. František Čermák, DrSc.

Praha 2016

1. ÚVOD

Je nepochybné, že frazeologie je jako relativně mladá větev lingvistiky pro badatele velmi lákavá disciplína, což dokládá i fakt, že počet prací z této oblasti každým rokem roste geometrickou řadou. Její rychlý rozvoj v posledních třech dekáдах v lingvistice přinesl mnoho teorií a podkladů pro další studium této jazykovědné disciplíny. Pro oblast zkoumání se stala aktuálním a aktualizovaným tématem a čerpají z ní mnozí lingvisté, což je dáno zjištěním, že je naše řeč sestavena z mnoha ustálených a idiomatizovaných, anomálních konstrukcí. Rovněž během studia cizího jazyka a v překladatelské praxi je nezbytné ovládnout ustálené konstrukce, jejichž význam těžko odvodíme z významu jejich konstituentů. Toto byl jeden z důvodů, proč jsme se rozhodli právě pro téma z oblasti frazeologie. Druhým důvodem byla praktická absence prací porovnávajících českou a srbskou frazeologii v srbské jazykovědě, jakož i absence překladového frazeologického slovníku.

Předmětem výzkumu této práce jsou česká a srbská frazeologická teorie a frazémy v obou jazycích. Soustředili jsme se na frazémy na všech formálních úrovních: lexikální, kolokační a propoziční. Cílem práce je porovnání definice základní jednotky frazeologie, jejích vlastností, přístupů k tomuto oboru, dále klasifikace frazémů a frazeografická praxe. Jako jeden z cílů naší práce jsme si určili i zpracování teoretických východisek k vytvoření překladového frazeologického slovníku a návrh slovníku samotného. Hlavní otázky, které jsme si kladli, byly tyto: Existují rozdíly mezi srbskou a českou frazeologií? Pokud ano, o jaké rozdíly se jedná? Jaký je rozdíl ve frazeologické terminologii v rámci srbské, české a (srbo)charvátské lingvistiky? Vyplývají tyto rozdíly ze samotné definice, nebo je definice důsledkem jiného chápání základní jednotky? Jaká je klasifikace frazémů a jak se rozvíjí frazeografická praxe? A konečně: Jak by měl vypadat překladový frazeologický slovník?

Disertační práce se skládá z úvodní části, čtyř kapitol, závěru, bibliografického seznamu, jedné přílohy, která obsahuje slovník somatických frazémů a resumé v češtině a angličtině. V první kapitole definujeme oblast frazeologie a je představen její rozvoj v české a srbské jazykovědě a spojení s jinými disciplínami. Ve druhé kapitole zkoumáme základní jednotky frazeologie a názory srbských, českých, charvátských a slovenských lingvistů, dále představujeme vlastnosti frazeologie z formálního hlediska a její definice. Ve třetí kapitole se věnujeme kombinatorickým schopnostem frazeologie a formální klasifikaci frazémů. Zkoumáme možnost existence lexikálních frazémů v srbském jazyce a porovnáváme jejich

ekvivalenty v češtině. Na základě vstupních komponentů frazémy přitom dělíme na lexikální, kolokační a propoziční. Poslední, čtvrtá část, se týká oblasti aplikované frazeologie, tj. srbské, české a chorvátické frazeografie a uspořádáním hesla ve frazeologických slovnících. V této části jsou zdůvodněny i náměty vedoucí k vytvoření překladového frazeologického slovníku.

Nedílnou součástí práce je česko-srbský frazeologický slovník vzniklý na základě 1623 somatismů, který sestavila autorka práce a vychází a opírá se o výsledky předchozích teoretických částí. Na závěr práce je uveden bibliografický seznam, rozdělený na prameny, tj. slovníky, a odbornou literaturu a resumé.

2. FRAZELOGIE

Rozvoj frazeologie počíná začátkem 20. století a vyvinutí dosáhla v jeho druhé polovině. První monografie představující výlučně vývoj frazeologie a její oblast výzkumu v české lingvistice je *Idiomatika a frazeologie češtiny* Františka Čermáka z roku 1982. Od té doby se název *idiomatika* v české jazykovědě ustálil a *frazeologie a idiomatika* představuje plný název této disciplíny, jež vystihuje jak povahu ustálenosti, tak i zvláštnosti typickou pro frazémy a idiomy. Sám Čermák vycítil potřebu sjednotit terminologii moderní frazeologické disciplíny, jež v různých obdobích bývala jinak pojmenovávána, a tedy ji doprovázela nejednotnost a pluralita termínů.

K frazeologii a idiomatice podle Čermákova pojetí patří paremiologie jako historicky starší větev, přestože „ze strany lingvistů se mělo za to, že přísloví jsou doménou etnografickou, a tedy nelingvistickou, a snaha o propojení obojího nebyla“ (Čermák 2007: 483). Postoj vzhledem k místu paremiologie ve frazeologii a idiomatice není mezi lingvisty zdaleka jednotný ani v současnosti: vzhledem k tomu, že pořekadla, rčení a úsloví jsou obrazná vyjádření kolektivní lidské moudrosti a obyčejů jednoho národa, i dnes se setkáváme s názory, že patří pouze do folkloristiky nebo že je třeba ji vyčlenit jako samostatnou disciplínu (Čejka 1992: 35). V prvním srbském a chorvátickém frazeologickém slovníku, jehož autorem je Josip Matešić, své místo ustálená spojení větného charakteru ještě nenašla, názor na tento druh frazému se ale v současné srbské a chorvátické lingvistice postupně mění. Co se týče slovenské frazeologie, Jozef Mlacek vysvětluje, že pojmy frazeologie a paremiologie se sice často překrývají, avšak paremiologie zkoumá nejazykové parametry jednotek, zatímco frazeologie analyzuje jazykovou dimenzi i znaky; vymezuje „paremiologickou frazeologii“ a je toho názoru, že pro paremiologii, z hlediska jejího zaměření na sémantickou stránku, se

hodí lépe výraz idiomatika, či dokonce idiomika (Mlacek 2007: 182, 190). O evropské folkloristické tradici, jež odděluje parémie a frazémy, se zmiňuje Valerij Mokijenko, jenž uvádí, že mnozí folkloristé zcela jasně rozlišují přísloví a pořekadla, přičemž první z nich mnozí současní lingvisté považují za frazémy (Mokijenko – Štěpanová 2008: 11). Srbská frazeoložka Dragana Mrševićová-Radovićová uvádí, že už v prvních teoretických pracích o frazeologii zazněla otázka, zda parémie a jiné druhy ustálených frází patří do frazeologie. K odpovědi na tuto otázku je podle ní nezbytné definovat frazeologickou jednotku a její charakteristiku (Mršević-Radović 1989: 28).

3. FRAZÉM A IDIOM V ČESKÉ A SRBSKÉ LINGVISTICE

Frazémy jako oblast vědeckého zájmu jsou nepochybně velmi zajímavé a inspirativní a zdá se, že možnosti při jejich analýze a zkoumání jsou takřka nevyčerpatelné. Není proto divu, že se jim autoři věnují tak často a že se díky tomu uživatelé mohou dozvědět o významu i použití konkrétního frazému v srbštině. Takové příspěvky jsou jistě velmi užitečné, třeba pro studenty nebo pro širší veřejnost, protože se čtenáři o tom kterém frazému nejen něco dozví, ale často i pobaví; společný prvek těchto prací je ale fakt, že se až příliš často vyhýbají teoretickému pohledu na strukturu i funkci frazému. Frazémy jsou nejčastěji zkoumány ze sémantického pohledu, na jehož základě se i člení. Kromě sémantické analýzy se poměrně často uplatňuje i analýza etymologická a s ní i kulturologická.

Terminologie je velmi důležitá komponenta bádání a vědeckého zkoumání v kterékoliv oblasti. Na tomto místě nás především zajímá, jak základní jednotku frazeologie definují někteří srbští a charvátští lingvisté na jedné straně, a jak ji charakterizují lingvisté čeští na straně druhé, a jaké závěry z těchto definic vyplývají. V práci jsme využili Matešićův *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* (Matešić 1982), dále studii srbské frazeoložky Dragany Mrševićové-Radovićové *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику* (Mršević-Radović 1987), z českých autorů pak především monografii Františka Čermáka *Frazeologie a idiomatika česká a obecná* (Čermák 2007). Protože velká část srbských frazémů formálně i sémantický koresponduje s charvátskými ekvivalenty, máme za to, že by bylo jak užitečné, tak i zajímavé zapojit i práce charvátských autorů o této problematice. Proto jsme do naší analýzy začlenili i *Hrvatsku frazeologiju* Antice Menacové (Menac 2007) a *Poredbenu frazeologiju: pogled izvana i iznutra* Željky Finkové-Arsovski (Fink-Arsovski 2002).

Na první pohled je zřejmé, že jmenovaní autoři se shodují v tom, že frazém je spojení skládající se z nejméně dvou prvků, ve kterém proběhla idiomatizace. Je to současně jediný prvek, na kterém se citovaní badatelé shodnou; ve všech ostatních najdeme někdy i podstatné rozdíly.

Josip Matešić v úvodu ke svému dosud nejobsáhlejšímu frazeologickému slovníku charvátštiny i srbštiny pracuje pouze s termínem *frazém* (*frazem*). V popisu strukturního složení frazémů, které do svého slovníku zařadil, podává rovněž jejich definici: Frazemi su jedinice jezika značenjskoga karaktera koje se kao cjelina reproduciraju u govornom aktu, raspoložuci pri tome najmanje dvjema punoznačnim (autosemantičkim) riječima, od kojih makar jedna upućuje na semantičku pretvorbu jedinice koje, zbog sposobnosti uklapanja u kontekst, poput svake druge riječi, mogu vršiti sintaktičku funkciju u rečenici“ (Matešić 1982: VI).

Dragana Mrševićová-Radovićová na rozdíl od svých novějších prací ve své doktorské disertaci použila termín *frazeologická jednotka* (*фразеолошка јединица*), ale bohužel nepodala konkrétní definici tohoto termínu, s výjimkou jeho vymezení jako obecného názvu pro jednotku frazeologického systému jednoho jazyka bez ohledu na jejich strukturně-sémantické a funkcionální charakteristiky (Mršević-Radović 1987: 11). Na této úrovni se podle autorky výraz *frazeologismus* (*фразеологизам*) v lingvistice používá ve dvojm významu: funguje jednak jako synonymum pro frazeologickou jednotku, ale současně se též používá jako název pro expresivní frazeologickou jednotku a to převážně lingvisty, kteří sem zařazují kromě expresivních frazeologismů i neexpresivní ustálená syntagmata s nominální jazykovou funkcí.

Antica Menacová považuje ustálenost a desémantizaci za hlavní charakteristiky frazémů a rovněž zdůrazňuje pevný vztah mezi prvky ve frazeologickém spojení. Ve své novější monografii se přiklání k termínům *frazeologické spojení* (*frazeološka sveza*) a *frazém* (*frazem*), které definuje jako spojení, v němž se ztratil význam buď všech prvků, nebo jen některého z nich, a z tohoto důvodu význam frazeologického spojení nevyplývá z jejich jednotlivých významů. Charvátská frazeoložka Željka Finková-Arsovski základní jednotku frazeologie nazývá *frazém* a definuje ho jako spojení minimálně dvou prvků, kde je alespoň jeden z nich autosémantický: „Osnovna jedinica frazeologije jest frazem. On se sastoji od najmanje dviju sastavnica (od dviju autosemantičkih ili od kombinacije autosemantičke i sinsemantičke) koje karakterizira cjelovitost i čvrsta struktura“ (Fink-Arsovski 2002: 6).

František Čermák při definování frazémů uplatňuje poněkud jiné přístupy. Především používá termíny *frazém* a *idiom* a disciplínu, která se jimi zabývá, vysvětluje takto:

„Disciplína idiomatiky a frazeologie se zabývá studiem a popisem frazémů a idiomů všech úrovní, kvůli jejich početnosti především však studiem lexémů víceslovných. Není to zvláštní jazyková rovina, jak se dříve mělo za to, ale je to oblast ustálených anomálních kombinací (syntagmatických a paradigmatických) forem vždy nižšího řádu, které jsou komplementární k oblasti pravidelných jazykových kombinací všeho druhu a na všech relevantních rovinách...“ (Čermák 2007: 25). Čermák dále upozorňuje na to, že frazém či idiom není většinou možné určit jen jednou anomální vlastností (formální, sémantickou nebo kolokační) a definuje idiom a frazém jako „jedinečné spojení minimálně dvou prvků, z nichž některý (popř. žádný) nefunguje stejným způsobem v jiném spojení (resp. ve více spojeních), popř. se vyskytuje pouze ve výrazu jediném“ (Čermák 2007: 31). Čermák tímto prvkem rozumí běžnou jazykovou jednotku libovolné roviny (kromě fonologické) a naznačuje, že by se výrazy jako *kombinace slov* apod. měly užívat s jistou licencí.

V této stručné analýze nelze přehlédnout fakt, že v srbské frazeologické lingvistice chybí normativní přístup nejen v rámci terminologie, ale i při konkrétním definování frazémů. Přesto je evidentní, že frazeologická terminologie se v srbské i charvátské jazykovědě vyvíjí, i když je velmi obtížné představit jednoduchou definici frazému.

Bezpochyby největší přínos v srbocharvátské frazeologické tradici k frazeografické praxi představuje *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* Josipa Matešiće. Tímto frazeologickým slovníkem byly postaveny základy pro současnou srbskou a charvátskou frazeografii; dodnes je na obou stranách (tedy charvátské i srbské) hlavním zdrojem frazémů právě Matešićův slovník. Matešić za frazeologickou jazykovou jednotku považuje takové spojení, které splňuje následující čtyři charakteristiky: a) reprodukovatelnost (*reproduciranje*), jež odvozuje z ustálenosti a povahy „pevného spojení“; b) formální strukturu (*formalno ustrojstvo*), kterou chápe jako nerozčleněnost spojení nejméně dvou autosémantických slov; c) idiomatičnost spočívající v sémantické změně nejméně jednoho prvku tohoto pevného slovního spojení a konečně d) tzv. zapojení do kontextu (*uklapanje u kontekst*), které frazémy omezuje na spojení, jež se ve větě mohou jevit pouze jako její prostý člen (Matešić 1982: VI). Je zde patrné takové pojetí formální struktury, která do frazeologie nezařazuje ustálené výrazy s jedním synsémantickým prvkem ani výrazy větného charakteru. Takové chápání frazeologie se odrazil i na struktuře vlastního slovníku Josipa Matešiće; nejvíce jsou zastoupeny frazémy slovesné jako např. *poslati na pravu adresu, mjeriti jednim*

aršinom a dále frazémy neslovesné, tedy nominální povahy: *anđeo čuvar*, *vučji apetit*. Větné výrazy typu *Trla baba lan*, *da joj prođe dan*, či frazémy s jedním synsémantickým prvkem typu *iza rešetaka* nejsou ve slovníku zahrnuty.

Dragana Mrševićová-Radovićová se v práci *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику* zabývá, jak naznačuje i její název, syntagmaty, tedy frazémy se slovesným a substantivním prvkem, které autorka považuje za obecnou jednotku frazeologického systému. Jejich konstituenty často poukazují na menší nebo větší stupeň desémantizace. Pro složité syntaktické jednotky autorka používá termín *ustálená fráze* (*устаљена фраза*), jejímž synonymem jsou přísloví, pořekadla, aforizmy apod.

Antica Menacová v díle *Hrvatska frazeologija* vyčleňuje tři typy frazémů: fonetické slovo (*fonetska riječ*) například *iza rešetaka* – kterým autorka pojmenovává slovní spojení složené z jednoho synsémantického prvku a jednoho autosémantického představující jeden tzv. výslovnostní celek; slovním spojením nazývá druhý typ (*skup riječi*), jež se skládá z nejméně dvou plnovýznamových konstituentů, jako jsou například *sad ili nikad*, *kovati u zvijezde*, *znak pažnje*; třetím typem jsou věty (*rečenice*), například *Bog bi ga znao*; *U tom grmu leži zec*; *Na jedno uho uđe a na drugo izade*. Zde je zajímavé podotknout, že frazém *u tom grmu leži zec* je uveden i v Matešićově slovníku, protože jím nebyl považován za větný.

Jozef Mlacek v díle *Štúdie a state o frazeológii* z roku 2007 poukazuje na nedostatky dřívější teorie o ekvivalenci mezi frazémem a slovem jako jejich nejdůležitější charakteristiky. Upozorňuje i na tzv. absolutizaci, kdy se za frazém pokládalo pouze ustálené spojení, oproti kterému v daném jazyce existuje jednoslovný ekvivalent. Tak byly z frazeologie odstraňovány i ty jednotky, které tam podle Mlacka evidentně patří. Jednalo se nejen o paremiologické útvary, ale i o četná nevětná spojení.

František Čermák frazeologické jednotky dělí na lexikální, kolokační a propoziční a zdůrazňuje, že třídy frazémů se nejjasněji vyčleňují na základě svých formálních struktur. Frazémy strukturně neomezuje pouze na minimální účast autosémantického prvku, ale naopak předkládá bohatý přehled kolokačních frazémů všech možných kombinací autosémantik a synsémantik. V praxi se pak setkáváme s kombinací prvků výhradně autosémantických (*pravda vítězí*, *zlatý důl*, *bohatě stačit*, *široko daleko*), synsémantických (*do alelujá*, *sám od sebe*, *jaképak copak*), smíšených (*bez okolků*, *o chlup*, *co chvíli*, *ani hnout*, *být pro*, *mít něčeho ažaž*), ale i v kombinaci s prvky monokolokabilními (*na ex*, *na just*, *tě pic*, *jakýs takýs*,

jakž takž, skrz naskrz). Podle Čermáka jsou kolokační frazémy funkčně ekvivalenty všech slovních druhů a početně nejbohatší jsou frazémy s funkcí verbální.

Určení formálních charakteristik frazémů nás vede k otázce: Jak vůbec identifikovat frazém? Přestože definice by mohla být nejlepším nástrojem hledání a identifikace frazémů, v naprosté většině případů tomu tak není a badatel začínající v tomto oboru nemůže s jistotou určit, zda je nějaké nové, v jazyce ustálené spojení frazém, či ne. Základy tohoto problému evidentně leží v kritériích, z nichž bychom měli vycházet. Proto si Čermák klade tři důležité otázky v souvislosti s kritérii ve frazeologii. První otázka se týká toho, zda je možné definovat disciplínu frazeologie kritérii známými odjinud v jazyce, nebo je třeba mít zvláštní kritéria (*autonomy of criteria*). Druhá otázka se týká jedinečnosti kritérii vyhrazených pro frazeologii, tedy jejich specifik, a toho, zda mají platit v jiných oblastech jazyka (*specificity a non-substitutability of criteria*). A třetí velmi důležitá otázka se dotýká působnosti kritéria, a toho zda pokrývají celou oblast.

Podobně jako se v hovoru nevyskytuje nic v podobě osamělé jednotky, nýbrž slova a pojmy jsou součástí lexikálních tříd – paradigmát, v rámci sdružování slov je třeba podle Čermáka brát v úvahu dvě paradigmata: kolokační a virtuální. Kolokační paradigma je pro každé slovo v jazyce specifické a bez něj by ani nemohlo existovat. Skládá se z prvků, s nimiž dané slovo obvykle kolokuje. Druhá třída, virtuální paradigma, je sestavena z prvků stejné funkční pozice a významu. Ve svém názoru na frazémy Čermák naznačuje, že na jejich existenci je třeba pohlížet jako na zvláštní, anomální případ vzájemné závislosti a funkce paradigmatických a syntagmatických vztahů a že v té anomálnosti leží klíč k jejich vymezení.

Autoři se přes veškerá omezení a snahy popsat formální a sémantické charakteristiky frazémů stále častěji přiklánějí k zahrnutí všech formálních struktur, založených na evidenci vstupních komponent. Současně je v sémantických syntagmatických vztazích častým jevem nejen změna významů jednoho členu nebo desémantizace více prvků, ale i významová neslučitelnost, tj. inkompatibilita, a to jak na úrovni morfémů, tak i na úrovni lexémů a kolokací. Kombinatorika ve frazeologii je silně bohatá, čemuž se budeme věnovat v následující kapitole. Z uvedeného přehledu je patrné, že zpřesňující se charakteristika a jejich formální a sémantické hodnocení vedla k rozšíření frazeologického spektra a posunutí hranice při chápání frazému.

4. KOMBINATORIKA VE FRAZEOLOGII

Frazeologie kombinováním prvků atypických pro pravidelný jazyk nabízí opravdové bohatství výrazů. Vzhledem k tomu, že je oblastí neregulárního, tedy oblastí anomálií, a neplatí pro ni pravidla pravidelného jazyka, můžeme usoudit, že ani jeho rozborové nástroje nestačí pro popis všech aspektů frazeologie. Často se k ní přistupuje pouze ze sémantické stránky. Tento přístup je sice nevyhnutelný, ale podobně jako i vše ostatní v jazyce, má frazeologie kromě významu i formu, a právě té je třeba se také věnovat. Zaměření na formální stránku frazémů by však nemělo vést k upření významnosti těmto frazémům, jimiž se tradiční lexikologie a frazeologie nezabývaly.

Lexikální frazémy

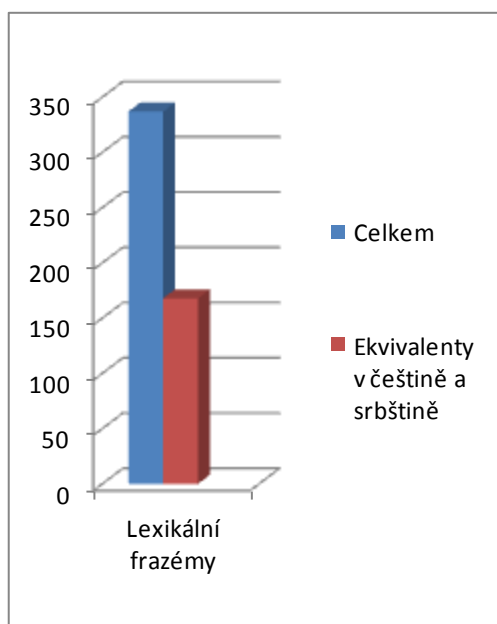
Jednoslovné lexémy samy od sebe vysvětlitelné, jejichž význam je předvídatelný díky jasnému morfologickému rozdělení, se v srbské lingvistice označují také jako průhledné (Prčić 2008: 91). Podle principu sémantické kompoziční teorie se má za to, že se význam lexému (derivátů a kompozit) zakládá na kombinaci významů morfémů, z nichž byl vytvořen. Každý polymorfní lexém ovšem nemusí být nutně tzv. samovysvětlitelný, protože jeho obsah nemusí být předvídatelný. V tom případě jde o sémantickou idiomatizaci, lexém není průhledný, poněvadž dekodér jej nemůže interpretovat na základě kombinace významů jednotlivých morfémů (Prčić 2008: 93). Lexémy, které vznikají takovýmto kombinováním, pojmenujeme lexikálními frazémy.

Lexikální frazémy ohledně způsobu jejich tvoření dělíme na deriváty a kompozita. Kromě způsobu vzniku dělíme je do tří skupin: ty, které mají idiomatické ekvivalenty v českém, respektive srbském jazyce, lexikální frazémy v srbštině bez idiomatického ekvivalentu v češtině a lexikální frazémy v češtině bez idiomatického ekvivalentu v srbštině. Z celkového počtu 337 lexikálních frazémů, jež uvádíme v práci, polovina, tj. 168 frazémů činí ekvivalentní dvojice. Z toho počet kompozit je 75 (38 v češtině a 37 v srbštině), derivátů 94 (44 v srbštině a 50 v češtině). Vedle idiomatické ekvivalentnosti zde existuje i vysoká shoda slovnědruhová a slovotvorná, poněvadž pouze v několika v případech kompozitu v češtině odpovídá derivát v srbštině a obráceně. Tyto frazémy totiž projevují kompletní idiomatičnost: sémantickou, formální a derivologickou.

Mezi ekvivalentními kompozity jsou nejpočetnější substantiva, v češtině je jich 22 a v srbštině 20. Mezi derivovanými lexikálními frazémy jsou nejvíce výrazné ekvivalenty verbální (15 verbálních derivovaných frazémů v češtině a 18 v srbštině), zatímco poměr

adjektiv a substantiv je podobný. Z celkového počtu uvedených ekvivalentních lexikálních frazémů je nejvíce substantiv: 29 v češtině a 31 v srbštině.

Zjištěné výsledky můžeme graficky znázornit takto:

Kolokace

Jeden ze základních pojmů lexikologického zkoumání jsou obecný a mentální lexikon. Obecný je jen jeden, zatímco mentálních je množství (Aitchison 1987: 27). Aitchisonová poukazuje na to, že existují čtyři hlavní zdroje pro sběr údajů o mentálním lexikonu: hledání slov a lapsy, tj. přerušování ve spontánní mluvě, řečové postižení a úsilí hledání slov u lidí s takovýmito překážkami, psycholingvistické experimenty a objevy teoretické lingvistiky. Jedna ze základních otázek obsahu mentálního lexikonu je postavení slootovorných elementů v něm. Existují jako celek, nebo je vkládáme po částech? Experimenty ukázaly, že slootovorné morfémy jsou uloženy v celku v mentálním lexikonu, ale že jednotlivce snadno schopni je přeskupit a dělat z nich nové lexikální jednotky (Šipka 2006: 117). Lidé jsou celkem schopni porozumět i různým posunutým významům, kromě ustálených, takovým, kde se typické porušuje, typu metafory.

Lingvisté si všimli, že přestože má lexém vlastní „nezávislý“ význam, ten se často projevuje na základě syntagmatických vztahů; na základě kontextu tak můžeme odkrývat jeho významy hlavní a vedlejší. S respektováním sémantické slučitelnosti, tedy kompatibility, je tedy vliv významu jednoho lexému na význam druhého v blízké vzdálenosti od něj nesporný. Od doby, kdy byl před téměř devadesáti lety Johnem Firthem do lingvistiky zaveden pojem

kolokace, zazněly různé názory jak na ni, tak také na kombinatorické schopnosti (syntagmatického potenciálu) slova – *kolokabilitu*.

Pojem kolokace do české jazykovědy zavedl František Čermák. Dokládá, že kolokace jsou „prvním klíčem, jehož pomocí se dostáváme k poznání způsobů, pravidel a hranic chování lexémů a skrze ně pak i různými směry dále“ a definuje je jako „smysluplné spojení slov/lexémů, resp. lexikální syntagma, zvl. v podobě víceslovných pojmenování, jehož vznik je podmíněn jejich vzájemnou kolokabilitou a tedy i kompatibilitou.“ (Čermák 2006: 11).

Kolokační frazémy v češtině a srbštině

Příklady kolokačních frazémů v češtině a srbštině, poukážeme na možnost různých kombinací, ryze autosémantických nebo sysémantických, jakož i kombinovaných v českém a srbském jazyce a porovnáme je.

Kolokace s autosémantickými prvky, tj. substantivy, adjektivy, verby a adverbii se mohou vyskytovat v šestnácti variacích a všechny tyto variace jsou zastoupeny v češtině i v srbštině. Některé z těchto struktur jsou současně i větné frazémy jako: *bohatě stačit, pravda vítězí, правда побеждает, памятное доcta* a *памятнику понуума*. Ne všechny struktury jsou hojně zastoupeny v obou jazycích, rozdílů si všímáme hned u kombinací s verby a adverbii. Na rozdíl od češtiny, kde patří, jak Čermák uvádí, „k řídce realizovaným a početně málo obsazeným strukturám“ substantivum – adverbium a adverbium – substantivum, eventuálně ještě substantivum – adjektivum a adjektivum – adjektivum (Čermák 2007: 44), v srbštině jsou to kromě uvedených ještě adverbium – adjektivum a verbum – verbum. Nejhojnější jsou struktury verbum – substantivum a adjektivum – substantivum jak v češtině, tak i v srbštině.

Kolokací se sysémantickými prvky je celkem dvacet sedm druhů, tj. kombinací. Kombinace začínající prepozicemi, interjekcemi a partikulemi jsou nejpočetnější, každé z těchto tří autosémantických slov tvoří pět kombinací s ostatními autosémantickými prvky. Ne všechny kombinace ale nacházíme v obou jazycích, i když stav je velmi podobný. Čeština je bohatší na příklady se zájmeny a konjunkcemi, jak na prvním tak i na druhém místě. Srbština je v té oblasti o něco méně produktivní. Z analýzy vyplývá, že kombinací je v češtině celkem dvacet pět, v srbštině dvacet tři, což nepředstavuje významný rozdíl, přesto však naznačuje vyšší kombinatorickou schopnost tvoření sysémantik v českém jazyce.

Kolokace smíšené, tj. s autosémantickými a sysémantickými prvky ukazují více rozdílů mezi dvěma jazyky. Z uvedených třiceti pěti kombinací v češtině jsme našli příklady k

dvaceti osmi a v srbštině k dvaceti šesti. Existuje celkem devatenáct kombinací s příklady kolokací v obou jazycích; zatímco v češtině jsme nezjistili následujících sedm spojení: interjekce – verbum, konjunkce – adverbium, monokol. – substantivum, numerale – substantivum, substantivum – numerale, numerale – adjektivum a pronomen – adjektivum, v srbštině jsme nezjistili devět: adverbium – prepozice, substantivum – monokol., monokol. – substantivum, verbum – monokol., monokol. – verbum, verbum – interjekce, partikule – verbum, interjekce – adverbium a adverbium – partikule, jež jsou naopak v češtině zastoupeny. Rozdíl v počtu zastoupených kombinací v obou jazycích není velký, v češtině existují pouze o dvě kombinace více. Struktura existujících spojení ale vypovídá o větších kombinatorických schopnostech verb a partikulí v češtině, u nichž se častěji vyskytují kombinace s monokolokabilními prvky, zatímco srbština má početnější kombinace s numeraliemi.

Propoziční frazémy

Existují velmi odlišné názory na možnost větné struktury frazémů, a to nejen mezi srbskými / srbocharvátskými a českými lingvisty, ale i v rámci jednoho jazykového diskurzu.

Z postojů k propozičním či větným frazémům nejen lingvistů srbských, charvátských a českých, ale i představitelů frazeologické disciplíny z ruského, anglického a slovenského jazykového prostředí můžeme dojít k závěru, že se buď časem v důsledku rozvoje frazeologie změnil názor v prospěch větných frazémů (v české, srbské a charvátské jazykovědě), anebo se tradičně považovaly za součást frazeologie (v anglickém a ruském pojetí). Myslíme si, že jejich zařazení do frazeologie je logické a že si v srbštině zaslouží větší pozornost ve smyslu strukturního rozdělení, rozboru jejich variant a zapojení do frazeologických slovníků, kde zatím nejsou uváděny. V české frazeologii jsou větné frazémy velmi dobře popsány, a to lexikologicky i frazeologicky, jasně jsou dané jejich funkční aspekty. S pomocí *Slovníku české frazeologie a idiomatiky*, jenž disponuje bohatým obsahem a kvalitními daty, jsou větné frazémy zkoumány frekvenčně, slovtvorně, morfologicky, sémanticky i formálně, a systémově uspořádané. V srbské lingvistice se zatím propozičními frazémy zabývali lingvisté převážně v komparativním přístupu v překladové frazeologii, stále však chybí detailní výkladový přístup. V této práci, v její praktické části, kterou jsme nazvali *Česko-srbský frazeologický slovník somatismů*, své místo a odpovídající ekvivalenty propoziční frazémy našly.

5. FRAZEOGRAFIE

Frazeografie se rozvila z lexikografie a můžeme ji definovat jako „oblast aplikované frazeologie a idiomatiky, zabývající se popisem frazeologie a idiomatiky a principy tohoto popisu“ (Čermák 2007: 617). Pro studium těchto jazykových jednotek je frazeografie nesmírně cenná, poněvadž je předchůdcem teorií a postavila základy pro vymezení a lepší zpracování lexému jako samostatných jazykových znaků. Z tohoto hlediska je tato oblast nesmírně důležitá a její zdokonalování vede k vývoji frazeologické teorie.

K aktuálním otázkám frazeografie patří výběr hesel do slovníků a zpracování heslové statě. Třebaže na uspořádání frazeologického slovníku může mít každý jeho uživatel subjektivní názor a v menší či vyšší míře bude souhlasit, či nesouhlasit s jeho úpravou, jsme toho názoru, že každý frazeologický slovník:

- měl by vycházet v maximální míře ze současného jazyka;
- měl by se opírat o tištěné i elektronické zdroje jazyka a brát v úvahu, že frazémy jsou charakteristické nejen pro spisovný jazyk, ale i pro jeho kolokviální variantu/y;
- výběr frazémů by bylo žádoucí podřídit jejich frekvenci, ale pokud možno nevynechávat ani frazémy s nízkou frekvencí;
- hesla, resp. heslové stati mají podávat podrobné informace o stylové charakteristice, variantách, transformacích, synonymech (eventuálně antonymech) a kontextu / výkladu;
- exemplifikaci nepovažujeme za nezbytnou, nicméně je pro svou účinnost vítána; podobně jako i další rysy typů nulových možností v *SČFI* ovšem slouží především aktivnímu uživateli, vše ostatní je jen pasívní, tj. dešifrační, dekodovací úzus.
- uspořádání frazémů by mělo být abecední, jednoduché a ekonomické; za jednoduché považujeme řazení formálně podle slovních druhů; také dáváme přednost takovému řazení hesel, které bylo využito v *SČFI* a Matešičově slovníku; za ekonomické uspořádání považujeme vyhnout se opakovanému uvádění hesel ve slovníku, heslo má být zastoupeno jednou spolu s výkladem / překladem;
- cizojazyčné ekvivalenty, které podává *SČFI*, přispívají k luxusnosti tohoto slovníku; překladový slovník by takové položky komplikovaly, třebaže by jeho hodnota tímto dodatkem vzrostla.

Z výše uvedeného vyplývá i podoba budoucího česko-srbského frazeologického slovníku, kterou jsme uplatnili v příloze této práce a kterou uvádíme na příkladu jednoho hesla:

to je jasné jako den

(неутр – кол) *очигледно, посве јасно* то је јасно као дан ■ **S** jasný, to je jasný j. facka, to je nad slunce jasnější ■ **A** to je pro mě španělská vesnice

Vzhledem ke skutečnosti, že funkce česko-srbského frazeologického slovníku by byla především dekodovací, tj. byl by to slovník určený především srbským uživatelům, je třeba uvažovat o podání překladu, resp. vysvětlení frazému před srbským ekvivalentem. Z uvedených příkladů je zřejmé, že jednoznačná ekvivalence mezi frazémy není v každém případě možná. Existují frazémy, u kterých by ekvivalence byla částečná, a ty by zajisté vyžadovaly opis. U českých frazémů, u kterých by nebylo možné nalézt odpovídající ekvivalent – frazém v srbské, by byl opis povinný. Předchozí příklad frazému se může obejít bez dodatečného vysvětlení, proto vzniká otázka, jak a kde se rozhodnout k uvádění výkladu; totiž jestli u každého hesla, nebo v závislosti na stupni ekvivalence. Myslíme si, že výklad by měl pro svou důslednost být součástí heslové stati, přičemž by se výklad a ekvivalent vizuálně lišily (opis by byl napsán kurzivou). Ne každému frazému můžeme přiřadit synonyma a antonyma, proto jednoduchost jejich položky nesmí být vylučovací a jejich neexistence by neměla mít vliv na zařazení frazému do slovníku.

6. ZÁVĚR

Cílem této práce bylo srovnání frazeologie v české a srbské jazykovědě, v první řadě jejich vztah k základní jednotce frazeologie, jejím formálním vlastnostem, dále stávající aspekty a frazeografická praxe. Cílem práce též bylo i vytvořit teoretická východiska ke zpracování česko-srbského překladového slovníku a předložit návrh takového slovníku.

Frazeologická terminologie v rámci srbské, charvátské (a srbocharvátské) a české frazeologie patří zčásti k ne zcela ujasněné oblasti, což práci rozhodně neulehčuje práci a představuje nevýhodu ve výzkumu oproti jiným jazykovědným disciplínám.

V rámci frazeologie existují oblasti, jež pozornost českých a srbských (ani charvátských) lingvistů nezaujaly stejnou měrou. V oblasti klasifikace frazémů můžeme konstatovat, že přes veškerá omezení a snahy popsat formální a sémantické charakteristiky frazémů, se čeští, srbské a charvátské autoři stále častěji přiklání k zahrnutí všech formálních struktur, založených na evidenci vstupních komponent.

Kombinatorické schopnosti frazeologie mají za výsledek spojení na úrovni morfémů, lexémů či kolokací, z čeho vyplývá, že frazémy mohou být lexikální, kolokační a propoziční. V práci jsme popsali a uvedli celkem 335 lexikálních frazémů v češtině a srbštině, ze kterých 166 frazémů činí ekvivalentní dvojice. Lexikální frazémy v obou jazycích nejsou omezeny pouze na spisovný jazyk nebo na jazyk nespisovný, respektive slang. Druhým formálním typem frazémů, kolokačním, se věnuje největší pozornost jak v srbštině, tak i češtině; v práci jsme představili binární kolokace s autosémantickými prvky, kolokace se synsémantickými prvky a smíšené kolokace, tj. kolokace s autosémantickými a synsémantickými prvky. Tyto poslední, svou povahou smíšené kolokace, ukazují na více odlišností mezi dvěma jazyky, na rozdíl od prvních dvou skupin. Co se týče třetího druhu frazémů, propozičních nebo větných, došli jsme k závěru, že se v důsledku rozvoje frazeologie v české, srbské i charvátské jazykovědě postupně měnil názor v jejich prospěch a už dnes již jejich existenci nikdo nepopírá. Domníváme se, že jejich zařazení do frazeologie je logické a že si v srbštině zaslouží větší pozornost ve smyslu strukturního rozdělení, rozboru jejich variant a zapojení do frazeologických slovníků, kde zatím absentují.

Pozornost jsme v páté kapitole věnovali i frazeografii, kde jsme stručně představili české a srbské (a srbocharvátské) slovníkářství v oblasti výkladových slovníků, jež považujeme za základ ve zpracování frazeologických slovníků jednoho jazyka. Analyzovali jsme heslové stati v několika překladových frazeologických slovnících mezi slovanskými jazyky a došli jsme k sedmi důležitým charakteristikám v souvislosti s výběrem a podobou hesla v takovém slovníku. Naším záměrem nebylo pouze určit teoretická východiska, nýbrž i zpracovat česko-srbského překladový slovník, který zatím neexistuje, a pokud víme, ani si jinde nepřipravuje. Paralelně se vznikem této teoretické části práce jsme sestavili česko-srbský frazeologický slovník na základě 1623 somatismů, jenž je nedílnou přílohou k této práci.

7. PŘÍLOHA

Ukázka česko-srbského frazeologického slovníku somatismů

Česko-srbský frazeologický slovník představuje somatické frazémy současného českého jazyka a jejich ekvivalenty v srbštině. Materiálově slovník čerpá ze *Slovníku české frazeologie a idiomatiky* (SČFI 2009), *Frazeologického slovníku charvátského nebo srbského*

jazyka (Matešić 1982), *Frazeologického slovníku srbského jazyka* (Оташевић 2012), *Česko-srbského slovníku* (ČSS 2000), *Srbocharvátsko-českého slovníku* (SČS 1982), *Slovníku srbocharvátského spisovného jazyka* (RMS 1967–1976), *Slovníku srbského jazyka* (RSJ 2011), *Českého národního korpusu*, *Korpusu současného srbského jazyka*, webového prohlížeče Google a z našeho vlastního sběru mezi mluvčími obou jazyků.

D

dát někomu něco na dlaň *в.* dát někomu něco na ruku

dostat něco na dlaň (od někoho) *в.* dostat něco na ruku

mít něco před sebou j. na dlani *в.* vidět něco před sebou j. na dlani

hledat na dlani chlup (když tam není) (кол, подруг, шалъ) *имати превелике захт(ј)еве, бити ситничав*, гледати у сваку длаку, тражити/наћи/налазити длаку у јајету **С** омývat mouřenína **A** vidět věci v pravém světle; nechtít žádné zázraky

plácnout se dlaní do čela *в.* plácnout se do čela

plivnout si do dlaní (кол – позит) *прионуту на посао* пљунути у дланове/длан/шаке, заврнути рукаве *Dva vojáci si plivli do dlaní a uchopili dřevěné rýče, které měly spodek okovaný železným plechem.* (ČNK) **С** vyhrnout si rukávy; vzít pořádně za práci **A** dělá j. když se mu chce a nechce; dělá, že dělá; jde mu to j. když sere a maluje

praštit se dlaní do čela *в.* plácnout se do čela

stát s nataženou dlaní (кол; негат) *просити, тражити милостињу* чекати мрвице, задовољити се мрвицама *Než by šel na brigádu, radši stojí s nataženou dlaní a čeká, co mu rodiče dají.*

Svrbí ho dlaň. 1. *нада се новчаном добитку* Сврби га л(иј)еви длан. 2. *има жељу да некога истуче* Сврби га песница.

8. POUŽITÁ LITERATURA, PRAMENY A ZDROJE

Slovníky a korpusy

- BASAJ, Mieczysław – RYTEL, Danuta (1981) *Słownik frazeologiczny czesko-polski*. Uniwersytet Śląski, Katowice.
- Český národní korpus. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Dostupné na <http://www.korpus.cz> [15. 1. 2016].
- ČSS (2000) *Чешко-српски речник, Česko-srbský slovník 1. – 2.* Српска академија науке и уметности. Београд.
- ESČ (2002) KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana – BACHMANNOVÁ, Jarmila *Encyklopedický slovník češtiny*. Lidové noviny, Praha.
- KAROLAK, Stanisław (1998) *Русско-польский фразеологический словарь. Słownik frazeologiczny rosyjsko-polski I-II*. Energeia, Warszawa.
- KAŠIĆ, Jovan – PETROVIĆ, Vladislava – SPASIĆ, Želmira (1984) *Frazeološki rečnik srpskohrvatskog jezika: srpskohrvatsko-slovački*. Filozofski fakultet i Institut za južnoslovenske jezike, Novi Sad.
- KLAJN, Ivan (1992) *Rečnik jezičkih nedoumica*. Nolit, Beograd.
- Korpus savremenog srpskog jezika*. Dostupné na www.korpus.matf.bg.ac.rs [17. 8. 2015].
- LEBDA, Renarda (2006) *Słownik polskich i serbskich asocjacji jako kulturowy obraz swiata*. Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków.
- KOVAČEVIĆ, Živorad (2009) *Englesko-srpski frazeološki rečnik*. Filip Višnjić, Beograd.
- MARTINCOVÁ, Olga a kol. (2004) *Nová slova v češtině*. Akademie, Praha.
- MATEŠIĆ, Josip (1982) *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Školska knjiga, Zagreb.
- MENAC, Antica – FINK-ARSOVSKI, Željka – VENTURIN, Radomir (2003) *Hrvatski frazeološki rječnik*. Ljevak, Zagreb.
- MENAC, Antica – SESAR, Dubravka – KUCHAR, Renata (1998) *Hrvatsko-češko-slovački frazeološki rječnik*. Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta, Zagreb.
- MOKIJENKO, Valerij – WURM, Alfréd (2002) *Česko-ruský frazeologický slovník*. Univerzita Palackého, Olomouc.

ORLOŠ, Teresa Zofia a kol. (2009) *Wielki czesko-polski słownik frazeologiczny. Velký česko-polský frazeologický slovník*. Uniwersytet Jagielloński, Kraków.

RHSFS (1979) *Rusko hrvatski ili srpski frazeološki rječnik 1. – 2.* Školska knjiga, Zagreb.

RMS (1967–1976) *Речник српскохрватскога књижевног језика* Михајло Стевановић et al. eds. 1. – 4. Матица српска, Матица хрватска, Нови Сад – Загреб.

RSJ (2011) *Речник српскога језика* Вујанић, Милица et al. Матица српска, Нови Сад.

RSANU (1959–2014) *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Михаило Стевановић, Митар Пешикан et al eds. 1. – 19. Српска академија наука и уметности, Београд.

SSJČ (1960–1971) *Slovník spisovného jazyka českého*. Academia, Praha.

SFČI (2009) *Slovník české frazeologie a idiomatiky 1. – 4.* Leda, Praha.

SČS (1982) *Srbocharvátsko-český slovník*. Akademie věd, Praha.

Srpski elektronski rečnik. Dostupné na www.srpskijezik.com/ [17. 8. 2015].

SIMEON, Rikard (1969) *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva: na 8 jezika, hrvatsko-srpski, latinski, ruski, njemački, engleski, francuski, talijanski, španjolski. 1. – 2.* Matica hrvatska, Zagreb.

SKOK, Petar (1971–1974) *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. 1. – 4.* Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

HUGO, Jan a kol. (2006) *Slovník nespisovné češtiny*. Maxdorf, Praha.

VARMA, Nitin (2002) *Identifying Word Translations in Parallel Corpora Using Measures of Association*. Dostupné na <http://www.d.umn.edu/~tpederse/Pubs/varma.pdf>

АХМАНОВА, Олга Сергеевна (1966) *Словарь лингвистических терминов*. Советская Энциклопедия, Москва.

ВЛАХОВ, Сергей (1980) *Русско-болгарский фразеологический словарь*. Наука и искусство, София.

ВУЈАКЛИЈА, Милан (2004) *Лексикон страних речи и израза*. Просвета, Београд.

МОСКОВЉЕВИЋ, Милош (2000) *Речник савременог српског језика са језичким саветником*. Гутенбергова галаксија, Београд.

ОТАШЕВИЋ, Ђорђе (2007) *Мали српски фразеолошки речник*. Алма, Београд.

ОТАШЕВИЋ, Ђорђе (2004–2005) *Велики речник нових и незабележених речи 1–2*. Алма, Београд.

ОТАШЕВИЋ, Ђорђе (2012) *Фразеолошки речник српског језика*. Прометеј, Нови Сад.

ПИПЕР, Предраг – ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна – СТЕФАНОВИЋ, Марија (2005) *Асоцијативни речник српског језика*. Београдска књига, Београд.

ТРОФИМКИНА, Олга Ивановна (2004) *Српскохрватско-руски фразеолошки речник – Србохрватско-руски фразеологически лексикон*. Восток – Запад, Москва.

Monografie, studie a články

AITCHISON, Jean (1987) *Words in the Mind. An introduction to tje mental lexicon*. Basil Blackwell, Oxford.

BAHNS, Jens (1993) *Lexical collocations: a contrastive view*. In: English language Teaching Journal 47 (1), 56–63.

BECK, David – MELČUK, Igor (2011) *Morphological phrasemes and Totonacan verbal morphology*. In: Linguistics 49 (1), 175–228.

BÉJOINT, Henri (2000) *Modern lexicography : an introduction*. University press Oxford.

BEKIĆ, Olga (1991) *Frazeološki termini i pitanje klasifikacije*. In: Zbornik radova 13. Novi Sad.

CHURCH, Kenneth – GALE, William – HANKS, Patrick – HINDLE, Donald (1991) *Using Statistics in Lexical analysis*. Lexical Acquisition: Exploiting On-line Resources to Build a Lexicon, New Jersey, 115–164.

COWIE, Anthony Paul (1998) *Phraseology: Theory, Analysis and Applications*. Clarendon press, Oxford.

ČEJKA, Mirek (1992) *Česká lexikologie a lexikografie*. Masarykova univerzita, Brno.

ČELAKOVSKÝ, František Ladislav (1949) *Mudrosloví národu slovanského v příslovích*. (1852) Vyšehrad, Praha.

ČERMÁK, František (1995) *Jazykový korpus: Prostředek a zdroj poznání*. Slovo a slovesnost 56, 119–140.

ČERMÁK, František – BLATNÁ, Renata eds. (1995) *Manuál lexikografie*. H&H, Praha.

ČERMÁK, František (1995a) *Dvoujazyčný slovník a korpus: některé poznámky*. Dostupné na www.ucnk.ff.cuni.cz/doc/korplex.rtf.

ČERMÁK, František – BLATNÁ, Renata – KLÍMOVA, Jana – KOPŘIVOVÁ, Marie – KUČERA, Karel – PETKEVIČ, Vladimír – SCHMIEDTOVÁ, Věra – ŠULC, Michal (2005) *Jak využívat Český národní korpus*. Lidové noviny, Praha.

ČERMÁK, František (2001) *Sémiotika slovníku*. In: *Lexicographica* 99, Bratislava, 114–125.

ČERMÁK, František (2001) *Syntagmatika slovníku: typy lexikálních kombinací*. In: *Čeština – univerzália a specifika* 3, 223–232.

ČERMÁK, František (2006) *Kolokace v lingvistice*. In: *Kolokace*. Ústav českého národního korpusu, Praha, 9–16.

ČERMÁK, František – Holub, Jan (2005) *Syntagmatika a paradigmatica českého slova*. Karolinum, Praha.

ČERMÁK, František (2007) *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Karolinum, Praha.

ČERMÁK, František (2010) *Lexikon a sémantika*. Lidové noviny, Praha.

ČERMÁK, František (2011) *Jazyk a jazykověda. Přehled a slovníky*. Karolinum, Praha.

DEŠIĆ, Milorad (1984) *Kriterijumi za određivanje frazeologizama u rječnicima savremenog srpskohrvatskog jezika*. In: *Leksikografija i leksikologija*. Matica srpska, 53–67.

DOBROVSKÝ, Josef (1963) *Českých přísloví sbírka*. (1804) Československá akademie věd, Praha.

DRAGIĆEVIĆ, Rajna (2009) *O problemima identifikacije frazeologizama*. *Südslavistik-online*, 1, 35 (44). Dostupné na <http://www.suedslavistik-online.de/01/dragicevic.pdf>.

FIRTH, John Rupert (1957) *Modes of Meaning*. In: *Papers in Linguistics*. Oxford, 190–2015.

HALLIDAY, M. A. K. – TEUBERT, Wolfgang – YALLLOP, Colin – ČERMÁKOVÁ, Anna (2004) *Lexicology and Corpus Linguistics*. Bloomsbury Academic, London – New York.

HLADKÁ, Zdeňka (2005) *České slovníkářství na cestě k jednojazyčnému výkladovému slovníku, I. a II.* In: *Naše řeč*, 88 (140–159).

GOTŠTAJN, Ljiljana (1986) *Sinonimija u kolokacijama (sa primerima engleskog jezika naučne argumentacije)*. Institut za strane jezike i književnosti, Novi Sad.

GREENBERG, Robert D. (2008) *Language and Identity in the Balkans. Serbo-Croatian and its Disintegration*. University press, Oxford.

- IVIĆ, Milka (1990) *Pravci u lingvistici. XX vek*, Beograd.
- IVIĆ, Milka (1995) *O zelenom konju – novi lingvistički ogledi. XX vek*, Beograd.
- KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – RUSÍNOVÁ, Zdenka (1995) *Příruční mluvnice češtiny*. Lidové noviny, Praha.
- KASTOVSKY Dieter (1982) *Wortbildung und Semantik*. Pädagogischer Verlag Schwann-Bagel Düsseldorf.
- KATZ Jerrold – POSTAL Paul (1964) *An Integrated Theory of Linguistic Descriptions*. University press, Cambridge.
- KATZ Jerrold – POSTAL Paul (1963) *Semantic interpretation of idioms and sentences containing them*. In: Quarterly Progress Report, The Research Laboratory of Electronics (MIT).
- KLIKOVAC, Duška (2004) *Metafore u mišljenju i jeziku. XX vek*, Beograd.
- KLÖTZEROVÁ, Petra (1997) *Lexikální frazémy v češtině*. Diplomová práce. FF UK.
- KOCOUREK, Rostislav (1965) *Termín a jeho definice*. Československý terminologický časopis IV/1. Bratislava, 1–24.
- KOMENSKÝ, Jan Amos (1901) *Moudrost starých Čechů za zrcadlo vystavená potomkům*. Nákl. České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Praha.
- KREJČÍ, Pavel (2006) *Bulharská a česká publicistická frazeologie ve vzájemném srovnání*. Masarykova univerzita, Brno.
- LEECH, Geoffrey (1974) *Semantics*. Middlesex Penguin Books, London.
- LINDA-POPOVIĆ, Snežana (2013) *Kvazifrazemi u srpskom i češkom jeziku*. In: *Славистика* (Буњак Петар ред.). Београд, 347–351.
- LIPKA, Leonhard (1992) *An outline of English Lexicology: lexical Structure, word semantics and word-formation*. Max Niemeyer Verlag, Tübingen.
- LYONS, John (1981) *Language and linguistics. An introduction*. University Press, Cambridge.
- MELČUK, Igor (1995) *Phrasemes in Language and Phraseology in Linguistics*. In: *Idioms: structural and psychological perspectives*. New Jersey, 167–232.
- MELČUK, Igor (2012a) *Phraseology in the language, in the dictionary, and in the computer*. In: *Yearbook of phraseology*. Berlin/Munich/Boston, 31–56.
- MELČUK, Igor (2012b) *Phraseology in the language, in the dictionary, and in the natural language processing*. In: *The 10th International Conference of Greek Linguistics*, 62–77.

- MENAC, Antica (2007) *Hrvatska frazeologija*. Knjigra, Zagreb.
- MENAC, Antica (1978) *Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije*. In: *Filologija*, 8. Zagreb, 219–226.
- MLACEK, Jozef (2007a) *Tvary a tváre frazém v slovenčine*. Stimul, Bratislava.
- MLACEK, Jozef (2007b) *Štúdie a state o frazeológii*. Katolícká univerzita, Filozofická fakulta, Ružomberok.
- MLACEK, Jozef – ĎURČO, Peter a kol. autorov (1995) *Frazeologická terminológia*. Dostupné na http://www.juls.savba.sk/ediela/frazeologicka_terminologia.
- MOKIENKO, Valerij – ŠTĚPANOVA, Ludmila (2008) *Ruská frazeologie pro Čechy*. Univerzita Palackého, Olomouc.
- PALMER, Frank R. (1977) *Semantics. A new outline*. University press, Oxford.
- POPOVIĆ, Milenko (1980) *O frazemu i zamenljivosti njegovih elemenata*. In: *Iz frazeološke problematike*. Zagreb, 47–55.
- PRČIĆ, Tvrtko (2008) *Semantika i pragmatika reči – drugo, dopunjeno izdanje*. Zmaj, Novi Sad.
- SAMARDŽIĆ, Tanja (2008) *Light verb construction in English and Serbian*. In: *ELLSSAC (English Language and Literature Studies: Structures across Cultures) Proceeding: Volume 1*. Belgrade, 59–67.
- SAUSSURE, Ferdinand de (1996) *Kurs opšte lingvistike*. Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad (*Cours se linguistique générale*. 1916, Paris).
- SINCLAIR, John (1991) *Corpus, Concordance, Collocation*. University press, Oxford.
- SMADJA, Frank (1993) *Retrieving collocation from text: XTract*. In: *Computational linguistics*, 19 (1), 143–177.
- STOJIČIĆ, Violeta (2012) *Sintagma i strukturna svojstva kolokacija*. In: *Филолог: Časopis za jezik, književnost i kulturu*. Бања Лука, 260–268.
- STOJIČIĆ, Violeta (2010) *Teorija kolokacija*. Zadužbina Andrejević, Beograd.
- STRÄSSLER Jürg (1982) *Idioms in English: A Pragmatic Analysis*. Gunter Narr Verlag, Tübingen.
- ŠIPKA, Danko (2006) *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Matica srpska, Novi Sad.
- TOPOLINJSKA, Zuzana (1982) *Perifrastični predikatski izrazi na međuslovenskim relacijama*. In: *Južnoslovenski filolog XXXVIII*. Beograd, 35–49.

VIDANOVIĆ, Ivan (2006) *Rečnik socijalnog rada*. Udruženje stručnih radnika socijalne zaštite Srbije, Asocijacija centara za socijalni rad Srbije, Beograd.

WITTGENSTEINEM, Ludwig (1922) *Tractatus logico-philosophicus*. Edinburgh.
Dostupné na www.gutenberg.org/files/5740/5740-pdf.

ZAORÁLEK, Jaroslav (1947) *Lidová rčení*. Academia, Praha.

ZELJIĆ, Goran (2005) *Ustaljene konstrukcije u novinskom jeziku*. Zadužbina Andrejević, Beograd.

ВИНОГРАДОВ, Виктор Владимирович (1977) *Основные типы лексических значений слова* In: Лексикология и лексикография, Москва.

ВИТАС, Душко – ПОПОВИЋ, Љубомир (2003) *Конспект за изградњу референтног корпуса српског стандардног језика*. In: Научни састанак слависта у Вукове дане 31 (1), 221–227.

ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна (2007) *Лексикологија српског језика*. Завод за уџбенике, Београд.

ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка (2004) *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*. Завод за уџбенике, Београд.

ЈАНКО-ТРИНИЦКАЈА, Надия Александровна (1967) *Синтаксические фразеологизмы с лексическими повторами*. Русский язык в школе 2, Москва, s. 87–92.

ЈОВАНОВИЋ, Јелена (2006) *Књига српских народних пословица 1*. Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Београд

КАРАЦИЋ, Вук Стефановић (1987) *Korpus srpskog jezika. Neetiketirani korpus Vukovih poslovice*. Dostupné na <http://korpus.matf.bg.ac.rs>.

КЛАЈН, Иван (2002) *Творба речи у савременом српском језику. Слагање и префиксација*. Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ, Матица српска, Београд– Нови Сад.

КЛАЈН, Иван (2003) *Творба речи у савременом српском језику, део 2: Суфиксација и конверзија*. авод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ, Матица српска, Београд – Нови Сад.

КОВАЧЕВИЋ, Милош (2008) *Експресивне синтагме са суперлативним значењем*. In: Зборник Института за српски језик САНУ I. Посвечено др Драгу Ћупићу поводом 75-годишњице живота. Београд, 243–259.

КОВАЧЕВИЋ, Милош (1998) *Хомографијске и хомофонијске фигуре у афоризму*. In: *Стилксе фигуре и књижевни терктст*, Београд – Требник, 137–156.

КОСТИЋ, Александар (2003) *Електронски корпус српског језика Ђорђа Костића*. In: *Зборник Матице српске за славистику бр. 64*. Нови Сад, 260–264.

КОСТИЋ, Ђорђе (2009–2010) *Квантитативни опис структуре српског језика : српски језик од XII до XVIII века 1–6*. Службени гласник, Београд.

ЛЕОНИДОВА, Марија Александровна (1986) *Проблеми структурно-семантичкој типологији болгарских и руских фразеологизмов*. Народна просвета, Софија.

МИЛАНОВИЋ, Александар (2012) *Стилски аспекти тзв. императивних сложеница у српској романтичарској поезији*. In: *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима: зборник радова са четрнаесте међународне научне конференције Комисије за творбу речи при Међународном комитету слависта (главни уредник Рајна Драгићевић)*, Београд, 663–674.

МОКИЕНКО, Валерий Михайлович (1989) *Славянская фразеология*. Высшая школа, Москва.

МОКИЕНКО, Валерий Михайлович (2005) *Загадки русской фразеологии*. Авалон, Санкт-Петербург.

МОЛОТКОВ, Александр Иванович (1977) *Основы фразеологии русского языка*. Наука, Ленинград.

МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, Драгана (2008) *Фразеологија и национална култура*. Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд.

НИКОЛИЋ, Мирослав (2002) *Тешкоће при утврђивању одреднице у речницима српског језика*. In: *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*. Нови Сад – Београд.

ПЕЈАНОВИЋ Ана (2012) *Фразеолошке јединице као мотиватор у творбеном процесу*. In: *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима: зборник радова са четрнаесте међународне научне конференције Комисије за творбу речи при Међународном комитету слависта*. Београд, 689–700.

ПЕЈАНОВИЋ Ана (2010) *Фразеологија Горског вијенца*. Црногорска академија наука и умјетности, Подгорица.

ПЕРМЯКОВ, Григоорий Львоович (1968) *Избранные пословицы и поговорки народов Востока*. Наука, Москва.

ПЕШИКАН, Митар – ЈЕРКОВИЋ, Јован – ПИЖУРИЦА, Мато (2002) *Правопис српског језика*. Матица српска, Нови Сад.

ПИПЕР, Предраг (2003) *Асоцијативни речници словенских језика и етнокултурни стереотипи*. In: Славистика VII, 22–32.

ПИПЕР, Предраг (2002) *Важније типолошке одлике граматичке структуре српског језика у поређењу са чешким*. Филолошки преглед 1, 45–54.

ПИПЕР, Предраг (2002а) *О принципу градуелности у лексикографском опису*. In: *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*. Нови Сад – Београд.

ПИПЕР, Предраг (2008) *Граматика границе*. In: *Јужнословенски филолог* (64). Београд, 307–322.

РАДОВАНОВИЋ, Милорад (2008) *Фази логика у лингвистици: темељни појмовник и систем атизација*. In: *Семантичка проучавања српског језика*. Београд, 11–44.

РАДОВАНОВИЋ, Милорад (2008а) *Појам градуелности у лингвистици, логици, и у науци уопште*. In: *Зборник Матице српске за славистику бр. 73*. Нови Сад, 337–350.

РОЈЗЕНЗОН, Леонид Иванович (1973) *Лекции по общей и русской фразеологии*. Университет имени Алишера Навои, Самарканд.

САМАРЦИЋ, Тања (2011) *Електронски корпуси као извор нове грађе за лексикографски опис српског језика*. In: *40. научни састанак слависта у Вукове дане*, Београд, 8-11. IX 2010, Београд, 413–422.

СТАНКОВИЋ, Богољуб (1999) *Лексикографски огледи*. Славистичко друштво Србије, Београд.

СТАНОЈЧИЋ, Живојин – ПОПОВИЋ, Љубомир (2000) *Граматика српског језика*. Завод за уџбенике, Београд.

СТОЈЧЕВ, Стилијан (1997) *Лексикални идиоми?* In: *Обичност и многообразие на славјанските езици: сборник в чест на проф. Иван Леков*. Софија, 259–264.

ТОЛИКИНА, Е. Н. (1964) *О системном соотношении терминологического цочетанияи фразеологическо јединици*. In: *Проблемы фразеологии. Исследованияи материалиы*. Москва – Ленинград.

ТОПОЛИЊСКА, Зузана (2002) *Шта тражим у речнику?* In: *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*. Нови Сад – Београд, 33–37.

ЂОРИЋ, Божо (2008) *Творба именица у српском језику*. Чигоја, Београд.

ШИПКА, Данко (2002) *Унутрашња и спољна лексичка динамика и њена лексикографска обрада*. In: *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*. Нови Сад – Београд.

ШИПКА, Милан (2007) *Зашто се каже?* Прометеј, Нови Сад.

ШВЕДОВА, Наталија Јуљевна (1958) *О некоторых типах фразеологизированных конструкций в строе русской разговорной речи*. *Вопросы языкознания* 2, Москва, 93–100.

ШМЕЛЁВ, Дмитрий Николаевич (1976) *Синтаксическая членимость высказывания в современном русском языке*. КомКнига, Москва.

ШМЕЛЁВ, Дмитрий Николаевич (1973) *Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка)*. ЛКИ, Москва.